

Utószó helyett¹

Portrévázlat Gerold Lászlóról

Gerold László (1940–2016) ötvenöt éven keresztül írta színházi és irodalmi kritikáit és tanulmányait, a vajdasági, de bátran mondhatjuk, az egyetemes magyar nyelvterület nagyra becsült színházi krónikása, tudósa volt. A *Symposion* első nemzedékéhez tartozva első színházi írásai már 1961-ben megjelentek, majd ott találjuk az 1964-ben kiadott *Kontrapunkt* kötet szerzői között is. Hogy megszállott színikritikus lett, ezernél is több kritikája bizonyítja, ami egyben azt is jelenti, legalább ennyi előadást nézett meg s mondott róluk írásos véleményt, állt ki a szakmai nyilvánosság: drámaírók, dramaturgok, rendezők, színészek, tehát hozzáértők elé, s természetesen a színházi közönség és olvasói pergőtüzében is találta magát nemegyszer, mindig védve nézeteit, úgy, hogy közben érvekkel bizonyította felkészültségét, hozzáértését és rátermettségét, legyen szó színházi előadásról, drámai szövegről, rendezői elképzelésről, színészi alakításról, sőt néha még a funkcionális díszlet vagy jelmez ügyébe is beleszólt. Csak a zene minősítésétől tartózkodott.

Ami e kötet szempontjából sem hanyagolható el: leginkább minden rendelkezésére álló drámát vagy színpadi szöveget elolvasott, és hozzáolvasott sok mindent, amihez hozzá tudott férni, amit a bemutatandó darabokról már elődei írtak. Sokszor, különösen a vajdasági magyar drámairodalom tekintetében ő volt az „első hang leütője”. Már egyetemista évfolyamtársai „Schöpflin-utódnak” nevezték, nem véletlenül, mert, mint jeleztük, filozhallgatóként kezdett színikritikát írni, figyelemmel kísérve több vajdasági színház előadásait, mindenekelőtt a szabadkai Népszínházét és az újvidéki Szerb Nemzeti Színházét. Diplomája megszerzése után

¹ Az alábbi portrévázlat a Gerold László írásából összeállított, *Színházi jövő-s-menés* munkacímet viselő válogatáshoz készült utószó.

1964-től a *Magyar Szó* hivatásos színikritikusa, s bár 1971-től az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Tanszékére került tanárként, folyamatosan, szinte szenvedélyesen írta tovább kritikáit, s folytatta dráma- és színháztörténeti kutatásait. Mindennek eredményeként sorozatban jelentek meg színházi tárgyú könyvei: 1970-ben a *Színház és kritika* című, amelyben már meg is fogalmazta saját kritikusi feladatait, mondván: „A kritikus elsősorban ítéletet formál, saját kialakított szilárd érvei alapján. Elveinek pedig amellett, hogy igényességben legalább egy lépéssel mindig a színház és a közönség előtt kell járniuk, alapja a minőség megkövetelése mellett a reális – sohasem a különféle megalkuvásokkal elferdített, elkényelmesített – viszonyok, helyzetismerés és ennek számontartása. Nyilván ismernie kell az egymásra ható külső és belső erőviszonyok irányát, de nem követheti ezeket, le kell győznie vonzásukat, szorításukat. A színházat feltétel nélkül kell tisztelnie, szeretnie, de ugyanakkor számon kell kérnie a színháztól, hogy a szellemi élet, sőt egy új, állandóan megújuló szellemiség központja legyen. Ezért ír a színikritikus, ezért érdemes írnia... Számomra a színház a drámairodalom és a színjátszás művészetének elválaszthatatlan együttélése. Drámairodalmat mondtam, mert nélküle nincs színház, és csak a kettő együtt adhatja azt, ami a színház életében a legfontosabb: az időszerűséget, a korszerű színházat is.”

Ma már némileg csodálkozhatunk is azon, hogy az 1970-ben a *Symposion-füzetek* negyedik darabjaként megjelent és a szabadkai Népszínház magyar társulatának 1962 és 1969 közötti előadásairól, többnyire a *Magyar Szóban* és a *Symposionban* közölt bírálatait tartalmazó könyvnek alig volt sajtóvisszhangja, míg az irodalmi életünket figyelemmel kísérők – köztük Herceg János, Gál László és Bori Imre – sem e kötetet méltatták, hanem Geroldnak ugyanabban az évben megjelent *Rólunk is vallanak* című értelmiségzociográfiai munkáját, amelyben vajdasági magyar tanárokat szólaltatott meg, s fejtette ki kulturális felkészültségükről nem túl kedvező véleményét.

Első színházi kritikáit tartalmazó kötetét a naplókat, elemzéseket és leveleket tartalmazó 1976-ban kiadott *Színházi életünk I.* követte, majd az Újvidéki Színház alapítása tíz évének közel félszáz előadásáról írt bírálatait közli a Forum Könyvkiadó 1983-ban *Színház a nézőtérrel* címen. Két évvel később *Színházesszék* cím alatt jelennek meg szcenikai reflexiói, amelyekben mindenekelőtt a Belgrádi Nemzetközi Színházi Fesztiválon 1967-től látottakról számol be. Ötven előadás tükrében utalt a színház, a világszínház sokarcúságára. Ne feledjük, a BITEF első húsz évében Moszkvától New Yorkig, Tokiótól Rómáig, Nyugat-Berlinig, Pári-

zsig, Londonig, Wroclawig... vendégszerepeltek a legismertebb színházak legjobb előadásaikkal. Itt láthattuk Peter Brook, Ingmar Bergman, Jerzy Grotowski, Samuel Beckett és még sok ismert rendező előadását. Nem véletlenül írhatta Koltai Tamás, Magyarország vezető színházi kritikusa, miszerint Gerold „...első kézből közvetítette nekünk a színházi Európát. Olvastuk és tudtuk, hogy máshol más színházat csinálnak. A hatvanas évek Magyarországon ennek különösen nagy volt a jelentősége. Még a hetveneséknél is.” E kötetét Gerold Harag György emlékének ajánlotta; ebben a kötetben közölte először Haragnak az Újvidéki Színházban rendezte Csehov-trilógiáról írt tanulmányát, amely azóta is tananyag számos színitanodában. A *Hamlet*ből idézett mottója is jellemző színikritikusunk sajátos színházi nézetére, miszerint: „Messzi visszhangokat halászva tán megértem, / A kor, amelyben élek, merre tart.”

Az 1983-ban megvédett doktori disszertációjának (Dráma és színjátás Szabadkán a XIX. században, 1816–1918 között) könyves változatát rendezte köteté, s jelenik meg 1990-ben *Száz év színház* címmel. 1994-ben adja ki a Forum Könyvkiadó *Az Újvidéki Színház húsz éve* című többszerzős kötetet, amelyben Gerold László Harag György kibővített rendezői portréja mellett három kiváló színészünk – Romhányi Ibi, Nagygellért János és Fejes György – pályájáról készült terjedelmes tanulmányait közli.

A 19. és a 20. századi magyar irodalmi tanulmánykötetei (*Meglelt örökség, Legendák és konfliktusok*) következnek, de itt sem maradhattak ki a drámai irodalmi részek. Az előbbiben Katona József, Petőfi Sándor és Madách Imre színpadi műveinek szentelt három-három esszét, mindegyikben felvillantva a szabadkai színpadon látott élményeit is, míg ez utóbbi kötetben, immáron átevezve a 20. századba, szempontokat kínál a magyar avantgárd dráma megértéséhez, elemezve Déry Tibornak *Az óriáscsecsemő* című drámáját és méltatva Mészöly Miklós drámaírói tevékenységét. Itt ismerteti Kosztolányi Dezső impresszionisztikus színikritikáit, s méltatja többek között Schöpflin Aladár és Németh László e téren végzett munkásságát. Jegyezzük meg, hogy e kötet tanulmányai nem valamely előre kidolgozott írói terv alapján keletkeztek, hanem egy-egy tanácskozársra vagy rendezvényre való felkérésre, ezért első pillanatra az anyaga heterogénnek tűnhet, ám a dolgozatokat átható irodalomszemlélet, a színházhoz való viszonyulása egységet biztosít a kötetnek. Mert Gerold preconcepció nélkül vizsgálja a választott műveket, s miközben esztétikailag releváns ismérveik feltárásán fáradozik, gondosan kerüli mindazokat az ideológiai mozzanatokot, amelyek ingoványos talajra csábítottak nem egy irodalomtörténészt.

mon belül marad, s a dilemmák iránt is fogékony szenzibilitása parancsára szuverénül fogalmazza meg észleleteit és ítéleteit, anélkül, hogy a magyar értekező próza legjobb, folytatható hagyományától elszakadna, amiről általa felhasznált szekundáris irodalomjegyzéke is híven tanúskodik.”

Ezek után *Drámakalauz* cím alatt jelennek meg 1998-ban a jugoszláviai magyar drámákról és előadásokról szóló tanulmányai, esszéi és színikritikái, bizonyítva, hogy a színházzal való foglalkozása során mindig is megkülönböztetett figyelmet szentelt a vajdasági magyar drámairodalomnak és színházi előadásainak. Több évtizede tartó folyamatos dráma- és színháztörténeti kutatásainak eredménye e kötet. Jelentőségét többek között abban is látnunk kell, hogy nemcsak elfelejtett vagy kevésbé ismert adatokat, tényeket tár fel drámaírásunk múltjából (itt a két háború közötti művek feltárására utalunk), hanem arra, hogy összefüggéseket keres és talál drámaírásunk jelenében. Kötetében Gerold együtt látta a két elválaszthatatlan formát – a drámát és az előadást, az irodalmat és a színházat. S ezt elsősorban Deák Ferenc és Tolnai Ottó művein keresztül teszi, s tőlük eredezteti, tehát a hetvenes évek elejétől a modern vajdasági magyar drámaírást és színjátszást.

2004-ben jelenik meg a *Léthuzatban* kötete, amely valójában az Újvidéki Színház húsz évének mintegy száz kritikáját tartalmazza, köztük immáron tíz vajdasági magyar szerző több mint egytucatnyi színpadra vitt előadásáról. E könyv bizonyítja, mennyire termékkennyé vált Gerold László agitációja, sőt szinte harca azért, hogy megszülessenek az itteni magyar szerzők színpadi művei, adaptációi, hogy a vajdasági vers- és prózacentrikus irodalomnak „drámaarculata” is legyen, s hogy a művek színpadra is kerüljenek. Már az addig, tehát az elmúlt két évtized alatt színpadot kapott szerzők névsora is jelentős (időrendi sorrendben: Herczeg János, Majtényi Mihály, Fehér Kálmán, Tolnai Ottó, Varga Zoltán, Gobby Fehér Gyula, Kopeczky László, Faragó Attila, Sziveri János, Végel László). Tolnai és Gobby Fehér több művel is a színpadon van s nemcsak a Vajdaságban, hanem a magyarországi színházakban is. E kötetéről írta Bori Imre: „Ez a munka az Újvidéki Színház elmúlt húsz évének a történetét szándékozik elmondani. Mondanom sem kell, hősi történet ez, dokumentum-értéke pedig színháztörténeti jelentőségű, főképpen abban a szerkesztői elképzelésben, amelyet itt megvalósulni látunk, hiszen Újvidék első állandó magyar színházának történetéről van szó!” A történeti hűség miatt jegyezzük meg, hogy néhány színpadi mű, illetve adaptáció – Deák Ferenc *Csillagos időken vörös ékezet* oratóriuma és *Nirvána* drámája, Gion Nándor *Ezen az oldalon* dramatizációja, Gobby Fehér Gyula *Bűnös-e*

a *Szél* monodrámája, Tolnai Ottó *Végeladás* című drámája és *Bayer-aszpirin* (Ladik Katalinnal, Jancsó Miklós rendezésében) monodrámája, Kopeczky László *Színész és halál* vígjátéka – már a színház megalapításának első tíz évében került bemutatásra.

Gerold a színműi átírásokat is számos klasszikus magyar drámaíró munkái alapján elemezte, a kissé furcsa címet viselő *Átírás(s)ok(k)* kötetében, amely 2008-ban jelent meg. E kötetét Kerényi Ferenc színház- és irodalomtörténész emlékének szentelte, mottójában pedig Spiró Györgyöt idézi: „A régi művek újraírása csak irodalmunkban szokatlan, más népek írói gyakrabban élnek ezzel a lehetőséggel... Shakespeare vagy Molière vagy Brecht is ezzel a módszerrel élt általában. A polgári szerzői jog az ilyesmit bünteti, az irodalom viszont messzemenően díjazza.” Állapítsuk meg, ebben a kötetben nem a színikritikus szólal meg elsősorban, hanem a drámatörténet jó ismerője, aki biztos kézzel tapint rá az eredeti és átírata közötti hasonlóságokra és különbözőségekre. Mindenekelőtt arra keresve a választ, hogy mi indokolja az átíratot. Ezért a kérdésnek erős művelődéstörténeti vonatkozása van, ugyanis – Gerold szerint – az átírat bármennyire is időszerűsíti az eredetit, a régre irányítja a figyelmet, a régre, mint a kultúra, az irodalom múltjának a dokumentumára.

Irodalomtörténeti és könyvkritikát tartalmazó kötetei után a kilencvenes évek elején Gerold László elkezdte összeállítani azt a hatalmas adattárat, amely először 2001-ben jelent meg *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000)* címmel, majd bővített újrakiadása (immáron mintegy negyvenezer lexikográfiai és biobibliográfiai tartalmazva) *Vajdasági magyar irodalmi lexikon (1918–2014)*-ként 2016-ban. Jelezve, mindent föl akar térképezni, ami Trianon után térségünkön történt a kultúra és a művelődéstörténet terén, természetesen továbbra is elsősorban az itteni jugoszláviai (vajdasági) magyar irodalom szemszögéből. Már maga a tény, hogy a kötet mintegy huszonezer adatot tartalmazott, arra utal, hogy szerzője a teljesség igénye mellett a pontosságra és az áttekinthetőségre is ügyelt. Kivételesen nagy publicitást kapott e kötet első kiadása itthon, de a környező országok magyar sajtójában is, amelynek recepcióját az újabb, 2017-es utánnyomásos kiadás tartalmazza is. De idézzünk Takács Ferencnek a pesti *Népszabadság*ban közölt ismertetőjéből, aki „kivüállóként” ezt írta: „Lexikonról nehéz recenziót írni. Keresgélhetjük, ki vagy mi maradt ki a szerzők, folyóiratok, irodalmi intézmények és műhelyek katalógusaiból, de hát a szűrőpróbaszerű ellenőrzés eléggé megbízhatatlan, az összkép pedig jelen esetben annyira gondos és alapos munkát mutat, hogy vakon feltételezem: komolyabb csorba nem esett...”, majd: „Egyben különös és izgal-

mas olvasmány... Ugyanígy itt vannak még a lexikonban azok a magyar írók-költők, akik már nem Jugoszláviában élnek, Magyarországra vagy máshová költöztek, s mai munkásságuk végképp nem tekinthető jugoszláviai magyar irodalomnak. Gerold – helyesen – úgy vélte, hogy a történeti igazságnak és a ténszerűségnek tartozik avval, ha ezeket a szerzőket is szerepelteti közöttük...” Mi viszont jóleső érzéssel állapítottuk meg, hogy a Bori Imrének a több kiadást is megélt *A jugoszláviai magyar irodalom története*, valamint Csáky S. Piroskának könyvkiadásunk több mint nyolcvan évét dokumentáló bibliográfiái után, megszületett itteni irodalmunk, művelődés- és sajtótörténetünk, de egész szellemi életünk lexikonja is. Mivel a szerző szándéka az volt, hogy a lexikon standard címszavainak a felépítése az információk minél nagyobb számának a közlését célozza meg, minden író, aki legalább egy könyvvel rendelkezett, helyet kapott benne, amellyel Gerold László – nem túlozunk, ha azt mondjuk – a jugoszláviai/szerbiai/vajdasági magyar kultúra enciklopédiáját alkotta meg.

Gerold László hatalmas munkabírásának újabb ékes bizonyítéka volt, hogy a pozsonyi *Kalligram* fölkérésére megírta, s a kiadó 2008-ban meg is jelentette írói monográfiáját Gion Nándor munkásságáról. E könyvről nyilatkozva mondta Gerold, hogy Gion alkotói életútját ő „nem években, hanem művekben mérte”. Ehhez tudni kell, hogy Gerold (évfolyamtársak az egyetemen) a kezdetektől figyelemmel kísérte Gion munkásságát, aminek egyik bizonyítéka, hogy a 2011-ben kiadott mintegy száz vajdasági könyvről írt *Retro* című kritika- és – ahogyan a szerző nevezi – röpkritika-gyűjteményében, szinte minden 1968 és 2005 között megjelent Gion-könyvről, regényekről, novellásköteteket írt. Végül szerkesztője és utószóírója volt a budapesti Noran Libro Kiadónál megjelent Gion-életműsorozat két záró (negyedik és ötödik) kötetének. Ezekben fejt ki gondolatát, miszerint Gion egész életművét ugyanazok a motívumok szövik át, illetve, hogy regényeinek, novelláinak szereplői többször, több műben is fel-feltűnnek. Nyilván ez utóbbiból, a motívumok és a szereplők ismétlődő előfordulásából adódhatna a motívumok és szereplők szerinti áttekintés. S ezért dönt a monográfia írója, hogy részben követi Gion kötetinek időbeli megjelenését, részben pedig „műfajcsokorba” tömörít több művet.

A *Retro* kötet bevezetőjében Gerold a kritikaírás fontosságát és jelentőségét feszegeti, méghozzá egy régebben, a *Képes Ifjúságban* (mint kiderítettük, 1989. március 22-i számában) megjelent *Levél a kritikáról* glosszája alapján. A számos lábjegyzet egyikében fejt ki, miszerint: „A kritikus számára egyetlen dolog létezhet: a mű... Nagy hiba irodalmi művet tartal-

mi, ideológiai, politikai, filozófiai vagy nemzeti elvek alapján minősíteni... A kritika érthetősége mindenekelőtt olvasói igény, amit azonban, a szigorúan vett szakmának, még ha nem is tekinthető szakmai jellegű követelménynek, tiszteletben kell tartania... Csalhatatlan kritikus nincs. Mert az, aki csalhatatlannak gondolja magát, eleve kizárja a másként értelmezés lehetőségét. Ugyanis a kritikus miközben értelmezi a művet, nem mondhat fellebbezhetetlen véleményt, nem tetszeleghet a mindentudó, kioktató szerepében, csak hozzásegíti olvasóját az adott mű megértéséhez.” Ugyancsak e könyv bevezetőjében állapítja meg kissé keserű szájíjjal: „Magam több alkalommal cikkeztem kritikánkról, amelyet régóta nem kísér kellő figyelem. Elárvult. Meg is látszik rajta – és irodalmunkon is. Oda jutott, hogy szinte alig beszélhetünk róla, ami van kritika, az zömmel elfajzott, úgynevezett tudós- vagy penzumkritika lett.”

A színházzal és a színházról szóló tanulmányai nemcsak a vajdasági lapokban és mindenekelőtt a *Magyar Szóban*, az *Új Symposionban*, majd pedig a *Híd* folyóiratban (1986 és 2002 között irodalmi-kritikai rovatának szerkesztője, majd pedig 2005-től négy éven át főszerkesztője volt) jelentek meg, hanem állandó munkatársa a magyarországi színházi és irodalmi folyóiratoknak, mindenekelőtt a *Színháznak*, a *Zsölygének*, de számtalanszor kapott felkérést az *Élet és Irodalom* szerkesztőitől elsősorban színházi jellegű könyvek méltatására, és rendszeresen publikált a *Vigilia*, a *Critikai Lapok*, az *Ellenfény*, az *Irodalomtörténeti Közlemények*, a *Literatura*, az *Irodalomismeret*, az *Alföld*, a *Forrás*, a *Tiszatáj* folyóiratokban is. Itthon viszont a már említett folyóiratokon kívül a két tanszéki kiadványban, a *Hungarológiai Közleményekben* és a *Tanulmányokban*, de az *Üzenetben* és a *Létünkben* is.

Gerold László sok évtizedes színikritikusi pályafutása alatt nemcsak a BITEF előadásait követte, hanem a szarajevói kísérleti színházak fesztiválját is, de többször válogatója, majd zsűritagja volt a mindenkori újvidéki székhelyű Sterija Játékoknak, azaz az országos (értsd: jugoszláv, majd szerbiai) színházi szemlének. (2011-ben színikritikusi munkásságáért Sterija-díjjal jutalmazták.) Ugyanakkor többször kapott meghívást a magyarországi színházi fesztiválokra, a pécsi országos szemléteől a budapesti rendezvényekre, a határon túli színházak kisvárdai szemléjére... Mindezekről rendszeresen beszámolt lapokban, folyóiratokban, s ennek alapján szerzett magának hírnevet a magyarországi színházi szakmában is, aminek eredményeképp 2004-ben Palládium Díjban részesítették. Spiró György laudációjából idézünk: „...1965 januárjában, Belgrádban lettem az újvidéki *Magyar Szó* szorgalmas olvasója. Bár a világ ügyei iránt érdeklődvén

hamarosan áttértem a cirill betűs belgrádi *Politikára*, a korszak egyik leg-színvonalasabb európai napilapjára, a *Magyar Szó* erotikus folytatásos regényeit Françoise Sagan jegyezte, a színikritikákat pedig egy feltűnően jó tollú, szigorú és művelt úr, Gerold László. Gerold tárgyilagos volt, higgadt és kérlelhetetlen. Beszámolt a vajdasági magyar színházi előadásokról éppúgy, mint a többi jugoszláv színház érdemleges produkcióról, beleértve a jugoszláv színházi fesztiválokat, amelyekből akkor igen sokat rendeztek. Annyira megszoktam, hogy az ő szemével lássam a délvidéki színházi élet meg a BITEF, a színházi világ avantgárd eseményeit, hogy külön az ő kritikái kedvéért vettem kezembe a *Magyar Szót* egyetemista koromban mindvégig, és 68-at követően nagy megkönnyebbüléssel konstatáltam: a Gorkij Könyvtárban a *Magyar Szó* továbbra is szabadpolcon maradt... Elett azóta harminc év... A vajdasági magyar írók közül elmenekültek sokan. Gerold László maradt. A vajdasági magyar értelmiség beleveszett a politikába, Gerold László nem politizált, írta a kritikáit, tanított az újvidéki egyetem magyar szakán és könyveket írt, szerkesztett, mintha az lenne a természetes, hogy a magyar irodalmat és magyar színházat ápolja szakszerűen, miközben körülötte a szó szoros értelmében összedől a világ..”

Életrajzi adatai közül meg kell említeni, hogy a tanszéken a 19. századi magyar irodalom tárgya mellett, 2001-től az Újvidéki Művészeti Akadémia magyar színészosztályának Magyar dráma- és színháztörténetet tanított, különös figyelmet szentelve a 20. századi magyar írók drámai opusaira: Mészöly Miklós, Mándy Iván, Esterházy Péter, Tandori Dezső, Nádas Péter, Spiró György, Háty János, Eörsi István... drámai alkotásaira, amit azért is említünk, mert e drámaírók, valamint a vajdasági szerzők műveinek elemzése képezi jelen kötet gerincét is. Ezek a tanulmányok zömmel a Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszéke és a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének együttműködése keretében 1974-től évtizedeken keresztül évi rendszerességgel Budapesten, illetve Újvidéken megtartott konferencián hangzottak el. Ugyancsak ennek a két intézménynek az együttműködése eredményeképp (is) állította össze Gerold a 2006-ban megjelent *Ígylétünk* című kötetét, amelynek tanulmányai ugyancsak „konferenciaanyagok”. Ezekről állapította meg Szeli István (egyébként Gerold egykori mentora), hogy „...e munkája példát szolgáltat ahhoz a véleményünkhöz, hogy az általa művelt irodalmi műfaj nem elégedhet meg a vizsgált szöveg tárgyi-anyagi komponenseinek az elemzésével, hanem a műalkotás *belvilágát* is a vizsgálat tárgyává kell hogy tegye...” Székér Endre viszont e kötet jelentőségét abban látja, hogy benne a kritikus nem önmagát mutogatja, hanem „az irodalmi művet helyezi kö-

zép pontba [...], s ami még ennél is lényegesebb, az igazi tudományosságot, örök színvonal tartást, minőségigényt, pontosságra törekvést véli a legfontosabbnak. Gerold mindegyik írásában érvel, magyaráz, tünődik, kérdéseket tesz fel, amivel kiváltja az olvasó rokonszenvét.”

Tehát az *Ígylétünk* kötet folytatásaként is felfogható a készülő kötet, részben azért, mert ennek az anyagának egy része is a már említett tanszéki és pesti tanácskozáásra készült, részben, mert ezekben is megmutatkozik a szerző erénye, hogy mennyire felkészült, s ezáltal szuverén színházelméleti kérdésekben elemzőkészségével igen meggyőző. Nánay István írta: „Gerold egyszemélyes intézmény. Kivesző példány. Ma, a szakosodás embertelen és lélektelen – végső soron értelmetlen – túlhajtások korában valaki vagy tudós, vagy kritikus. Ő mindkettő... Könyveinek elsődleges értéke a személyesség. Az, hogy egyetlen ember felvállaltan szubjektív, ugyanakkor a maga esztétikai mércéjét tudatosan, következetesen használó tárgyat tudományos igényvel tárja elénk.”

Hogy a *Színházi jövő-s-menés* címet adtuk a kötetnek, amelyhez jelen írás utószóként íródott, föltételezzük, a szerző elképzelésének tettünk eleget, mert több tanulmányában is fölbukkan e szóösszetétel, de érzésünk szerint vonatkozhat az általánosabb témákat feszegető tanulmányokra is, mint amilyen a Kosztolányi nyomán a színházi (ön)kultuszt vizsgáló tanulmánya, amely az irodalmi és színházi kultusz kölcsönösségére mutat, vagy amikor általános kérdéseket jár körül, s akkor is, amikor az antik és keresztény kultúrkör mítoszait eleveníti meg a vajdasági magyar irodalomban. Nem egy interjújában fejt ki, miszerint az irodalom és a színházművészet két különböző művészeti ág, tehát a színikritika nem drámakritika, s vallja ezt irodalomtörténészként, kritikusként, esszéíróként, szerkesztőként. Immáron posztumusz kötetének a vajdasági magyar drámára és színházra vonatkozó tanulmányai és esszéi bizonyítják, mennyire élénken foglalkoztatták a drámákban a kisebbségiek mentalitásának, életérzésének, gondolkodásmódjának, viselkedésformáinak drámákban történő megjelenítése. Ilyen szempontból a legtöbb teret Deák Ferenc, Tolnai Ottó, Varga Zoltán, Tóth Ferenc, Végel László és Gobby Fehér Gyula munkásságának szentelt, műveikben azt vizsgálva, mennyire használták ki a mítosz és a hagyomány kínálta lehetőségeket. De érdeklődésének ugyancsak fontos területe a dráma/színház összefonódása a politikával. Ez irányú tanulmányaiban Gerold előbb a 20. század második felének magyar, de egész közép-európai drámaírási és színházi kultúráját vizsgálja, s innen eredezteti a vajdasági magyar drámaformák, a parabola és a groteszk megjelenését és térhódítását is. Fölvillantva nem egy olyan előadást, drámát, amelyek

hatalomellenesek, tehát erősen (nemzetiségi) politikai tartalommal is bírnak. S még valami: még egyetlen kötetében sem foglalkozott olyan részletesen a vajdasági magyar drámaírás történetével – Szentelekytől egészen Sziveri Jánosig, vagy akár Faragó Attiláig –, mint ezekben a tanulmányokban és esszéikben.

Bányai János jegyezte meg Gerold hetvenedik születésnapját ünnepeelve: „Arról sem kell megfeledkezni, hogy a színházi kritikának mindig van olvasója. A kritika műfajai közül a színikritika a legolvasottabb, bár erről aligha lelhető fel olvasásszociológiai kimutatás. A színikritikára központban és vidéken egyformán érdemes odafigyelni, mert mindig elárul valamit a színházról és a kultúráról is természetesen, amit rajta kívül más nem közvetíthet a közönség, az olvasó felé, még azok felé is, akik valamilyen oknál fogva az előadást nem láthatták. Más szóval, önálló élete (is) van, vagy lehet, a színházi kritikának. Éppen ezért oly olvasott műfaja a színikritika a publicisztikának.”

S mi minden foglalkoztatta Gerold Lászlót az elmúlt egy évtizedben? Olyasmis: hogyan vonul végig a természet a drámában (és színpadon). *Az ember tragédiájától* a Spiró György *Liliomfi*-átírásáig, egészen az olyan komoly témáig, mint a tudomány (drámai motívumként) a magyar dramaturgiában. De foglalkoztatták a „könnyedebb” témák is, mint például a sport a drámában, avagy fordítva Ottlik, Mándy, Esterházy, Darvas, Kukorelly, Egressy Zoltán... darabjaiban. S sorjáznak a mai opusok elemzései: Eörsi István, Spiró György, Háy János drámáinak dramaturgiai boncolgatásai.

S ezután a mi vajdasági „helyzetképünk”. A mítoszokról már szóltunk, említettük, hogy a modernitás és aktualitás hogyan nyilatkozik meg, talál kapcsolatot: Tolnai Ottó *Kölyökkanyar*, Varga Zoltán *Indiánsírató* vagy Deák Ferenc *Határtalanul* drámai szövegeiben erre kapunk választ. Majd sorjáznak a kérdések: mentalitásvariációk a „kisebbségi” drámákban, a színház és politika útvesztői, s ezzel szinte összefüggésben hogyan hatottak az állami cenzúrák a színházra 1920-tól úgyszólván napjainkig. (E tanulmány a budapesti Corvina Kiadó és az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet megrendelésére készült s jelent meg 2011-ben a *Színház és diktatúra* című, Lengyel György szerkesztette kötetben.) Itt említjük meg, hogy a magyarországi színházi szakma már igen korán felfigyelt Gerold színháztörténeti és kritikai munkásságára, hiszen már a nyolcvanas évek derekán fölkérést kapott a Hont Ferenc főszerkesztő irányításával készült *A színház világtörténete* című nagyszabású mű Jugoszláviára vonatkozó fejezetének megírására, majd munkatársa volt az 1994-ben Székely György

szerkesztésében az Akadémiai Kiadónál megjelent *Magyar színházművészeti lexikonjának* is.

Gerold László mostani posztumusz tanulmányaiban mintha háttérbe szorította volna színikritikai tapasztalatait, és inkább az irodalom, főként a drámatörténet jó ismerője szólal meg, aki biztos kézzel tapint rá a drámákban felmerülő kérdésekre, mi és mit indokol, vagy éppenséggel a hatalom által mi a kifogásolt (veszélyes?). Szövegekönyvekből, rendezői példányokból indul ki, hogy rámutasson arra is, miért vannak lappangó, még ma is bemutatásra kockázatos darabok. Tanulmányainak erős művelődéstörténeti vonatkozásai is kimutathatók, hiszen a hagyomány, a színjátszás, a drámaírás egymásra hatásának szükségessége szólal meg tanulmányaiból. Az időszerűsítés pedig egyszerre felidézés is. Kötete jelentősége többek között abban is keresendő, hogy elfeledett vagy kevésbé ismert adatokat, tényeket tár fel a magyar és a vajdasági drámaírás múltjából (és jelenéből).

Tanulmányainak kötetbe szerkesztéséről többször is tett említést, de ebben váratlan halála megakadályozta. Pontosabban azt tervezte, ha a lexikonjának bővített, második kiadása megjelenik, megszerkeszti ezeket az egyetemes magyar és vajdasági magyar drámai irodalmi kérdéseket boncolgató tanulmányait. Tudtuk, e tanulmányok is zömmel a tanszék és a pesti irodalomtudományi intézet tanácskozásaira készültek, méghozzá olyan alapon, hogy minden évben előre meghatároztak egy témát, és a szerzők ennek ismeretében készítették tanulmányaikat. Csak néhány példa: 2004-ben *Utazás, kultúra, irodalom* volt a téma, s ehhez Gerold a *Jövés-menés, avagy utazástoposz drámában (és színházban)* tanulmányával válasszott. Vagy a *Mítoszok és irodalom* témára született a *Mítoszok és drámák a vajdasági magyar irodalomban*, majd az *Irodalom és referenciális igazság* témára a *Sport a drámában, dráma a sportban*, a 2012-es *A tárgyi világ poétikájára* pedig a *Szövegek, terek, tárgyak (avagy a tárgy, mint színházi jel Tolnai Ottó drámáiban)* stb.

Hogy betegágyán is a színház foglalkoztatta Gerold Lászlót, jelzi az a tény, hogy 2016. október 12-én, halála napján kórházi éjjeliszekrényén is színházi jellegű könyvet találtunk: *A második életmű* címet viselő, *Székelly Gábor és a színházcsinálás iskolája* alcímű vaskos, majd négyszáz oldalas kötetet, s a ceruzabejegyzésekből (mert mindig grafitceruzával olvasott) kiderült, az 52. oldalig jutott. Csodálkozni sem kell ezen, mert az elmúlt harminc-negyven évben nem volt olyan színházzal, drámákkal foglalkozó magyar vagy szerb nyelvű könyv, amelyet kézbe ne vett volna. S többségükről a már említett lapokban, folyóiratokban beszámolt, véleményt mondott.

Ennek illusztrálására csak néhány könyvcím, amelyekről az *Élet és Irodalom* többnyire Ex libris rovatában számolt be: P. Müller Péter: *Hamlettől a Hamletgépig*; Kovács Dezső: *Bohóc a manézsbán*; Spiró György: *Drámák*; Székely György: *Mozaikok*; Hubay Miklós: „*Aztán mi végre az egész teremtés?*”; Koltai Tamás: *Miért gyáva a magyar színház*; Borbély Szilárd: *Szemünk előtt vonulnak el*; Kárpáti Péter: *A Pitbull cselekedetei*; Pályi András: *Színészek keresztútjában*; Tarján Tamás: *Godot-ra várva*, Galgóczy Krisztina: *A vég titokzatos tárgya*, Kékesi Kun Árpád: *Színházi kalauz...*

A sort folytathatnánk, de annak érzékeltetésére, hogy csak az utóbbi tíz esztendőben miről kívánt szakmai véleményt mondani, elegendő is. Ugyanabban a rovatban többször „szót kért” vajdasági könyvek ürügyén is, itt mutatta be többek között Bányai Jánosnak *A felfedező* című kötetét, amely tulajdonképpen „tollvonások Bori Imre arcképéhez”, mert a kiadvány azokat a tanulmányokat és kritikákat tartalmazza, amelyeket Bányai harminc év alatt Boriról, könyveiről, munkásságáról írt. De itt méltatta a *Thomka-symposion* – Thomka Beáta köszöntésére készült és 2009-ben megjelent pozsonyi kiadású kötetet, majd Harkai Vass Éva *Sárszegtől délre* – négy Topolyához kötődő költő/író: Fehér Ferenc, Tóth Ferenc, Juhász Erzsébet és Fenyvesi Ottó – bemutatására vállalkozó kötetét. S a lap helyet adott Geroldnak S. Gordán Klára *Desiré* kötetének bemutatására is, amely Kosztolányi születésének 125. évfordulójára kultusztörténeti munkaként született. De itt avatta költővé, íróvá a fiatal Bencsik Orsolyát *Kékítőt old az én vizében* című, verseket, prózaverseket és „e-maileket” tartalmazó kötetéért is. Mintegy bizonyítva, hogy mindig – egykori szerkesztőként is – odafigyelt a fiatal kezdő írókra. De később is. Már említés történt a kórházi éjjeliszekrényen levő Székely Gáborról szóló könyvről, de ott találtunk még egy könyvet: Fehér Miklós *Fekete normalitás* című regényét, kisregényét olvasta s jegyzetelte, megjegyezve, könyvborítóként eltaszítóbat régen nem látott, viszont erre a „fiúra” oda kell figyelni.

A Gerold-hagyatékban található mintegy hétezer könyvet a család a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézetnek ajándékozta, amely ígéretet tett az állomány digitalizálására, utána az érdeklődők rendelkezésére áll majd. A számos 19. és 20. századi magyar könyv mellett jelentős a színházi és drámakötetek száma (ennek jelentős része a Vajdasági Színház-művészeti Múzeum gyűjteményébe került), valamint a vajdasági magyar irodalmi könyvek mellett például a *Symposion/Új Symposion* 1961 és 1992 között megjelent teljes anyaga.

Gerold László munkásságáról szólva valahogy mindig háttérben maradt a tanári pálya, noha 1971-től, a tanszékre kerüléstől 2007-es nyugdíj-

ba vonulásáig a 19. századi magyar irodalom tanársegédéből tanárrá vált oktatója, de vendégtanár a Belgrádi Egyetem Filológiai Karának Magyar Tanszékén, a zombori tanítóképzőben, és nem utolsósorban 1994 és 2007 között Újvidéken a Művészeti Akadémián drámatörténetet ad elő. S keze alól azóta számos ismert irodalomtörténész, színész került ki. Minderől (tanári szerénységből?) nemigen nyilatkozott, talán csak Ilia Mihály Gerold 75. születésnapja alkalmából Szegeden készített nyilvános beszélgetésében nyilatkozott meg, mondván: tanítványaim voltak többek között Thomka Beáta, Juhász Erzsébet, Faragó Kornélia, Harkai Vass Éva, Hász-Fehér Katalin, Toldi Éva... A színészek közül pedig az Újvidéki Színház és a két szabadkai színház mai középnemzedékének valamennyi tagja. S ebben az interjúban beszélt arról, hogy mentorainak tekintette Sinkó Ervint, a tanszék alapítóját, aki egyetemi óráin akármiről beszélt, végül előadását Adyval fejezte be, s ide sorolta B. Szabó Györgyöt, Szeli Istvánt és Bori Imrét, akiktől széles látókört, a nyitottság iránti igényt és az irodalomhoz való nem merev viszonyulást, hanem értelmezői szabadságát kapta. Ennek birtokában szinte természetes volt, hogy a hatvanas évek erős szellemi közegében kezdhette és folytathatta munkásságát, eleinte a pártkáderek működtette szocreál irodalom háttérbe szorítása terén. Magát a symposionista mozgalmat Gerold lázadásként élte meg, tiltakozásul a bezárkózás, a „tőparti és teplotorony-perspektíva, a permanensen tévesen értelmezett regionalizmus”, tehát a vidék zárt szelleme ellen. Irodalomkritikusként, a *Híd* irodalmi folyóirat kritikai rovatának húsz éven át szerkesztőjeként, majd egy mandátumban (2005–2009) főszerkesztőjeként is a vajdasági magyar irodalom provincializmusa ellen is küzdött, megkísérelve irodalmi műveltséggel és esztétikai érzékenységgel szerkeszteni a lapot.

S voltak-e tervei Gerold Lászlónak? Természetesen voltak. A VajdaságMa hírportálon 2009 óta *Portéka* címmel heti, majd kétheti kulturális rovata volt, amelyben leginkább aktuális kulturális eseményekről számolt be, mintegy bizonyítva újságírói vénával is éberén kívánja tartani szellemi erejét. Eseményekről, könyvekről, színházi előadásokról, olvasmányélményeiről számolt be ezekben, de nem zárkózott el a kultúrpolitikai témákban való szókimondó véleménynyilvánítástól sem. Nos, ezekből az írásokból szeretett volna egy publicisztikai kötetet összehozni. S még valami szerepelt tervei között: feldolgozni a vajdasági magyar irodalom magyarországi folyóirat-recepcióját. Úgy tartotta, minden kisebbségi irodalom számára fontos, hogy része legyen, beépüljön az anyanyelvi irodalmi kultúrába. A vajdasági magyar irodalom esetében ezen a magyarországi irodalmi életben való jelenlétet kell érteni, ami elsősorban a recepcióban mu-

tatkozik meg. Abban, hogy az anyanyelvi kritika milyen mértékben foglalkozik vele. Nézete szerint mivel eddig nem készült ilyen jellegű felmérés, művelődésszociológiailag is fontos volna ezt elvégezni. Úgy vélte, hogy az 1961 óta folytatott folyamatos kritikusi munkássága, amelynek eredménye számos kötet, valamint irodalmi lexikonjának két kiadása és a már említett *Retro* kötete alapján ítéltető meg. Ezt a kutatást a budapesti Országos Széchényi Könyvtárban és a Magyar Tudományos Akadémia (amelynek kültagja volt) Irodalomtudományi Intézete Könyvtárában kívánta elvégezni. Csak reménykedhetünk, hogy akad utód, akadnak utódok, akik folytatni tudják Gerold László színikritikusi, irodalom- és drámatörténet-szi/elméleti, s nem utolsósorban lexikográfusi munkásságát.